

Ἐπῆρε—προσθέτουν—ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους ὄρφικούς τὸ δόγμα τῆς προπατορικῆς ἀμαρτίας καὶ ἀπὸ τὴν θρησκείαν τοῦ Μίθρα τὸ δόγμα τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Θεοῦ. Ἐπῆρεν ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν καὶ ἴδιως τὴν πλατωνικὴν φιλοσοφίαν τὰς θεωρίας τοῦ Σωκράτους περὶ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς καὶ τὰς διέδωκεν εἰς ὅλον τὸν κόσμον χάρις εἰς τὴν διάδοσιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἡ θεωρία αὐτὴ ἔχει πλέον καταπέση σήμερον. Κανεὶς δὲν τὴν συζητεῖ σοβαρά. Διὸ τὸ δόγμα τῆς προπατορικῆς ἀμαρτίας δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ καταφύγωμεν εἰς τοὺς Ὅρφικούς (εἰς τοὺς ὅποίους, ἀλλως τε, εἶναι ζήτημα ἂν πράγματι θὰ τὸ εὔρωμεν) ἐφ' ὃσον τὸ ἔχομεν εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην. Ἄν εἶναι κοινὸν εἰς τὰς κυριωτέρας παλαιὰς Θρησκείας (ὅπως εἶναι λ. χ. κοινὴ ἡ παράδοσις περὶ κατακλυσμοῦ) αὐτὸν συμβαίνει διότι ἀνέκαθεν ὁ ἐνθρωπός εἶχεν ἔμφυτον τὸ συναίσθημα ὅτι κἄτι καλλίτερον ἢ το πρὸν ἀρχίσῃ νὰ κερδίζῃ μὲ τὸν ἰδρῶτα του τὸν ἀρτον του ἐπὶ τῆς γῆς. Ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἐνανθρωπήσαντα Θεόν θὰ δοῦμε εἰς τὸ ἐπόμενον κειράλαιον ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν ἔχει καμίαν σχέσιν μὲ τοὺς μυθολογουμένους θεοὺς ποὺ ἐφέροντο λαμβάνοντες μορφὴν ἀνθρώπων ἢ ζώων (ταύρων, ἀετῶν, κύκνων) πάντοτε σχεδὸν διὰ λόγους κάθε ἄλλο παρὰ ἡθικούς. Τέλος, ὃσον ἀφορᾷ τὴν σύγκρισιν μεταξὺ ἑλληνικῆς φιλοσοφίας καὶ γρηγοριανικῆς Θρησκείας εἴπαμε ἀρκετὰ εἰς τὴν Εἰσαγωγὴν τοῦ παρόντος βιβλίου καὶ εἰς αὐτὰ παραπέμπομεν τὸν ἀναγνώστην.

**Ἐκυριάρχησεν
ὁ Χριστιανισμός**

Ἄσχέτως διμως πρὸς ὅλα αὐτὰ εἶναι γεγονὸς ὅτι οἱ ὄρφικοὶ ἑλησμονήθησαν, ἡ θρησκεία τοῦ Μίθρα (περσικῆς θεότητος τὴν διποίαν οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες ἐσχέτιζαν μὲ τὸν ἥλιον) ξεβυσσεν, ἡ «δαίδαλος αὐλά» τῶν Ἑλλήνων κατέπεσεν καὶ ἡ «παγὰ λαλέουσα» τοῦ Ἀπόλλωνος ἐστείρευσεν, ἐκυριάρχησε δὲ ὁ Χριστιανισμὸς καὶ μόνος αὐτός, εἰς τὸν ἑλληνορωμαϊκὸν κόσμον εἰς τὴν ἀρχήν, καὶ κυριαρχεῖ εἰς ὅλον τὸν κόσμον σήμερα. Εἰς τὸ προσφάτως ἐκδοθὲν ἔργον των «Ἡ Ἑλληνικὴ Μεγαλοφυῖα ἐν τῇ Θρησκείᾳ» (Le Génie grec dans la religion Paris 1932) δύο

διακεκριμένοι Γάλλοι σοφοί οἱ κ.κ. Λουδοβίκος Ζερνè (Louis Gernet) καὶ Ἀνδρέας Μπουλανζὲ (Andre Boulangier) τονίζουν ἐν κατακλεῖδι ὅτι «ὅ Χριστιανισμὸς ἐπωφελήθη ὅλης τῆς θρησκευτικῆς ἔξελίξεως τῶν τοιῶν πὸδ τῆς ἐμφανίσεώς του αἰώνων χωρὶς νὰ εἴναι τὸ πότελεσμα τῆς ἔξελίξεως αὗτῆς».

Εἶναι πρόγματι, ἀναμφισβήτητον ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς διεδόθη χάρις εἰς τὸ ὅτι ὅλοκληρος ὁ τότε γνωστὸς κόσμος ἐτέλει ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τῆς Ρώμης καὶ κοινὴ γλῶσσα συνεννοήσεως ὅλων τῶν πολιτῶν τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, ἀπὸ τοῦ Λοντίνου καὶ τῆς Λουτηκίας (σημερινῶν Λονδίνου καὶ Παρίσιων) μέχρι τῆς Μαυριτανίας (δυτικῆς Ἀφρικῆς) καὶ τῆς Ἀσίας, ἥτο ἡ Ἑλληνική. Καὶ ἐπειδὴ τὸν κόσμον κυβερνᾶ ἡ Δύναμις τοῦ Θεοῦ, ἥτο προφανῶς ἔργον Θείας Προνοίας τὸ νὰ προέλθῃ ἐκ τῶν πολέμων καὶ τῶν συμφορῶν, τὰς ὅποιας οἱ ἀνθρώποι μόνοι των προεκάλεσαν, ἡ πολιτειακὴ καὶ γλωσσικὴ ἐνότης τῆς οἰκουμένης ἡ ὅποια συνετέλεσεν εἰς τὴν ταχυτέραν διάδοσιν καὶ κατανόησιν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Φαντάζεται ὁ καθένας τί θὰ συνέβαινεν ἂν οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ διάδοχοι των, μέχρι τῶν μέσων καὶ πέραν τοῦ τρίτου αἰώνος, δὲν εἶχαν τὴν εὐχέρειαν τοῦ ν^ο ἀπευθύνωνται Ἑλληνιστὶ εἰς τὸν κατηχουμένους των ἀλλ' ἥσαν ὑποχρεωμένοι νὰ μεταφράζουν τὰ κηρύγματά των εἰς τὴν ἴδιαιτέραν γλῶσσαν ἐκάστης γώρας. Ἡ δὲ Ἑλληνικὴ σκέψις, μὲ τὸ νὰ ἔγη συνειθίσῃ τὸν κόσμον εἰς τὴν μελέτην καὶ συζήτησιν τῶν ἀνωτέρων ἥθυκῶν προβλημάτων τῆς ζωῆς καὶ τῆς ὑπάρχεως, ἐκαλλιέργησε τὸ ἔδαφος διὰ τὸν σπόρον τῆς Χριστιανικῆς Ἀληθείας ἀπὸ τὸν ὅποιον ἐβλάστησε τὸ ἀγλαόκαρπον δένδρον ποὺ σκέπει σήμερον ὅλην τὴν πολιτισμένην Ἀνθρωπότητα. Ἡ Χριστιανικὴ Διδασκαλία ἀντεπεκρίνετο εἰς τὸν ἐνδόμυχον πόθον τῶν ἀνθρώπων νὰ εὔρουν μίαν ἥθυκὴν ἀνωτέραν ἐκείνης τῶν ἐθνικῶν θρησκειῶν ποὺ εἶχεν ὅδηγήσῃ τὸν κόσμον εἰς πλήρη ἀναρχίαν, ἐξαχρείωσιν καὶ ἀποσύνθεσιν, ἐν ἀντιθέσει δὲ πρὸς τὰς ἄλλας θρησκείας ποὺ ἥσαν, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς Ἰουδαϊκῆς, φυλετικαί, ἡ Χριστιανικὴ Θρησκεία διὰ πρώτην φροντὶν ἐκήρυξε τὴν ἀδέλφωσιν ὅλων τῶν ἀνθρώπων καὶ ὅλων τῶν λαῶν :

«οὐκ ἔνι Ἰουδαῖος οὐδὲ Ἕλλην...οὐκ ἔνι δοῦλος οὐδὲ ἐλεύθερος...οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θῆλυ, πάντες γὰρ ἐν ἡσμέν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ» ἐκήρυξτεν ὁ ἀπόστολος Παῦλος.

Εἰς τὸ ἐπόμενον κεφάλαιον θὰ ἔξετάσωμεν τὴν σχέσιν τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας πρὸς τὸν Ἰδρυτήν της καὶ θὰ ἔξετάσωμεν παραλλήλως τὴν θέσιν τῶν λοιπῶν ἰδρυτῶν Θρησκειῶν ἐν ταῖς Θρησκείαις των.

**Δὲν εἴμεθα ἀκόμη
τέλειοι Χριστιανοί**

“Οσον ἀφορᾷ τὸ παρὸν κεφάλαιον τοῦ βιβλίου μας ἐπιθυμοῦμεν νὰ τὸ κλείσωμεν μὲ τὰς ἀκολούθους σκέψεις: Εἶναι ἀναμρισθήτητον ὅτι μέχρι τῆς στιγμῆς αὐτῆς δὲν εἴμεθα ἀκόμη τέλειοι Χριστιανοί ὅπως μᾶς ἡθέλησεν ὁ Χριστός. Ζητοῦμεν ἀπὸ τὸν Θεὸν νὰ μᾶς συγχωρήσῃ ὅπως καὶ ἡμεῖς συγχωροῦμεν ἄλλον ἢ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲν συγχωροῦμεν. Εἰς μίαν ἀπὸ τὰς ὑπεροχωτέρας προσευχὰς τῆς Ἐκκλησίας μας παρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν νὰ μᾶς δίδῃ ὑλικὴν ἐπάρκειαν «ἴνα ἐν παντὶ περισσεύοντες μεταδίδωμεν καὶ τοῖς χρείαν ἔχουσιν», ἄλλος ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὅταν «ἐν παντὶ περισσεύωμεν», ὅταν δηλαδὴ εἴμεθα καλὰ χορτάτοι καὶ πολυτελῶς ντυμένοι, ἐλάχιστα συλλογιζόμεθα ἢ δὲν συλλογιζόμεθα διόλου ἐκείνους ποὺ πεινοῦν ἢ γυμνητεύουν. Ἐν τούτοις γνωρίζομεν ὅτι ἔλεοῦντες ἔνα πτωχὸν δανείζομεν τὸν Θεὸν καὶ ὅτι ἀν κάμωμεν ἔνα καλὸν εἰς ἀδελφόν μας πάσχοντα, κάμνομεν τὸ καλὸν αὐτὸν εἰς τὸν ἴδιον τὸν Θεόν. “Ολα αὐτὰ εἶναι ἀλήθεια. Ἀλλ’ εἶναι ἐπίσης ἀλήθεια ὅτι ἐπὶ εἴκοσιν τώρα αἰῶνας ὁ κόσμος βλέπει καθημερινῶς παραδείγματα χριστιανικῆς αὐτομυσίας, χριστιανικῆς αὐταπαρνήσεως καὶ χριστιανικῆς ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον. Ἀν ἀπαίσιοι ἐμπόροι ἀνθρωπίνης σαρκὸς ἐναφανίσθησαν ὃς δῆθεν χριστιανοὶ καὶ ἔξεμεταλλεύθησαν τοὺς ἴθαγενεῖς μακρυνῶν ἡπείρων, δὲν πρέπει νὰ ἔχονομεν ὅτι καὶ ταπεινοὶ καὶ ἀφανεῖς οἰκουπόστολοι εἰσέδυσαν πρῶτοι ἐν μέσῳ τῶν ἀγρίων φυλῶν καὶ πρῶτοι τὰς ἔξεπολίτισαν μὲ τὸν Χριστιανικὸν πολιτισμόν. Δὲν πρέπει ἐπίσης νὰ ἔχονομεν ὅτι εῖς ὅλας τὰς ἐποχὰς καὶ εἰς ὅλας τὰς χώρας αἱ φυσιαγγωμάται.

ποὺ κυρίως ἐπιβάλλονται εἶναι Χριστιανικά. (Ἡ Ἐλληνική μας Ἰστορία ἔχει πλῆθος εὐγλώττων παραδειγμάτων). Ἀκόμη δὲν πρέπει νὰ ξεχνοῦμε ὅτι παρ' ὅλας μας τὰς μεμψιμοιούσας, παρ' ὅλα μας τὰ παράπονα καὶ παρ' ὅλας τὰς ἀναμφισβήτους δυσκολίας ποὺ διαρκῶς παρουσιάζονται, ἡ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων σήμερα εἶναι ἀναμφισβήτως καλλιτέρα παρ' ὅ.τι ἡτο πρὸν ἐπικρατήσῃ τὸ Χριστιανικὸν κήρυγμα. Καὶ εἰς ἄλλας ἐποχὰς ὑπῆρχαν δυστυχεῖς καὶ εἰς ἄλλας ἐποχὰς ὑπῆρχαν ἀνεργοί καὶ εἰς ἄλλας ἐποχὰς ὑπῆρχαν ἀνθρώποι ὑποφέροντες. Ἀλλὰ κανεὶς τότε δὲν τοὺς ἐληγάριαζε. Τοὺς ἀφιναν νὰ πεθαίνουν σᾶν τὰ σκυλιά, ὅπως κάμνουν σήμερον αἱ ἀδχαὶ τῆς σοβιετικῆς Ρωσίας—κατὰ τὰς ἀφηγήσεις ἀξιοπίστων μαρτύρων—διὰ τοὺς γέροντας καὶ ἐν γένει τοὺς ἀχρήστους πρὸς ἐργασίαν. Ὁ Χριστιανισμὸς ἔθεσεν ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τὸ κοινωνικὸν πρόβλημα ἐπὶ μιᾶς ἀληθινὰ ὑγιοῦς βάσεως. Αἰῶνας ὅλοκλήρους πρὸν ἐμφανισθοῦν οἱ κήρυκες τῆς ψευδοῖσσότητος, ἐκήρυξεν αὐτὸς τὴν ἀληθινὴν ἴσότητα μεταξὺ ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Ἡς μὴ εἴπῃ δὲ πάλιν κανεὶς πῶς ὅ.τι ἔγινεν ὁφείλεται εἰς τὰς προόδους τοῦ πολιτισμοῦ διότι τοῦτο ἀκριβῶς ἀποτελεῖ τὴν μεγάλην τραγωδίαν τοῦ μηχανικοῦ, τοῦ ὄλικοῦ πολιτισμοῦ μας: τὸ ὅτι, δηλαδή, παρ' ὅλας τὰς τεραστίας προόδους του εἰς τὸ πεδίον τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ παρ' ὅλην τὴν τεραστίαν δύναμιν, τὸν πλοῦτον καὶ τὴν γνῶσιν ποὺ ἀπέκτησεν, ὅ σύγχρονος πολιτισμός, δὲν κατορθώνει νὰ ἴκανοποιήσῃ τὰς βαθυτέρας ἀνάγκας τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς καὶ δὲν τὸ κατορθώνει διότι τοῦ λείπει ἡ πνευματικὴ καὶ ἡθικὴ ζωτικότης, τὴν δύοίαν δίδει ὁ Χριστιανισμὸς ὡς κατ' ἔξοχὴν ζῶσα Θρησκεία. Ὁ Χριστιανισμὸς δὲν ἐνεφανίσθη ὡς κοινωνικὴ ἐπανάστασις—ὅπως ὁρθότατα παρατηρεῖ ὁ Μακ. Ἡ ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν κ. Χρυσόστομος εἰς τὴν μελέτην του περὶ ἀντιμετωπίσεως τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων—ἀλλὰ διὰ τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ ἀνθρώπου προσέδωκεν εἰς τὴν ζωὴν του τοὺς χαρακτῆρας τῆς ἀληθινῆς ζωῆς. Μετέβαλε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐντελῶς τὴν ἔννοιαν τῆς ζωῆς. Ἀποδίδει εἰς τὸν πλοῦτον σημασίαν μόνον ἐφ' ὅσον ἔξυπηρετεῖ ἡθικοὺς σκοπούς. Θεωρεῖ τοὺς πλουσίους ὡς

«οίκονόμους τοῦ Θεοῦ» διφεύλοντας νὰ χρησιμοποιοῦν τὸν πλοῦτον των ὅχι δι' ἐγωΐστικοὺς σκοποὺς ἀλλ' ὡς ὅργανον ἔξυπηρετήσεως τῶν ἄλλων ἀνθρώπων καὶ πρωτίστως, φυσικά, τῶν πτωχῶν. Ο Χριστιανισμὸς ἔδωκεν εἰς τὴν γυναικα τὴν θέσιν τῆς διότι πρῶτος αὐτὸς ἐκήρυξεν ὅτι «οὐκ ἔνι ἀρσεν καὶ θῆλυ». Τῆς ἔδειξε τὴν ὑψηλήν της ἀπόστολήν εἰς τὴν κοινωνικήν ζωήν, πρᾶγμα ποὺ δὲν σημαίνει βέβαια ὅτι ἡ γυναικα διφεύλει νὰ μεταβληθῇ εἰς ἄνδρα, νὰ ξῆλο ἀνδρικήν ζωὴν καὶ νὰ πράττῃ τὰ ἔργα τοῦ ἀνδρός. Η ἔξυπωσις τῆς γυναικὸς εἶναι παράλληλος μὲ τὴν ἔξυπωσιν τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου ποὺ τόσον ἥτο παρημελημένος εἰς τὴν ἔθνικήν κοινωνίαν.

Η σημερινὴ καμπὴ τῆς ζωῆς τῆς Ἀνθρωπότητος

Σήμερον ἡ Ἀνθρωπότης εὑρίσκεται εἰς μίαν ἀπὸ τὰς σημαντικωτέρας—τὴν σημαντικωτέραν ίσως ὅλων—καμπὴν τῆς ζωῆς της. Καὶ ἡ πεποίθησις μας εἶναι ὅτι στρέφεται πρὸς τὴν ὅλοκλήρωσιν τοῦ Χριστιανικοῦ κηρύγματος. Η ἀνάγκη τοῦ νὰ γίνωμεν ἀληθινοὶ Χριστιανοί, τοῦ νὰ ὑποστοῦν πραγματικάς, αἰσθητὰς θυσίας οἱ πλούσιοι χάριν τῶν πτωχῶν, νὰ εἰμποροῦν νὰ ἐργάζωνται ὅλοι οἱ ἀνθρωποι ὅστε νὰ μὴ πεινᾶ κανεῖς καὶ νὰ περιθάλπωνται ὑποχρεωτικῶς ὅσοι ἔχουν ἀνάγκην περιθάλψεως (πράγματα, ὅλα αὐτὰ ποὺ εὑρίσκομεν εἰς τὸ βασικὸν κήρυγμα τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων) χαρακτηρίζεται σήμερον ὡς ἀνάγκη ἐπιτακτικὴ ἀπὸ ὅλους τοὺς πολιτικοὺς τοὺς ἴθυνοντας τὰς τύχας τῶν λαῶν, ἀπὸ ὅλους τοὺς οἰκονομολόγους, ἀπὸ ὅλους τοὺς τραπεζίτας. Τὰ πρακτικὰ πολλῶν προσφάτων οἰκονομικῶν καὶ δημοσιονομικῶν διειδνῶν Διασκέψεων φαίνονται ὡς παραφράσεις τοῦ κηρύγματος τοῦ ἀποστόλου Ἰακώβου. «Ἄγε νῦν οἱ πλούσιοι, κλαύσατε ὅλοι λύζοντες ἐπὶ ταῖς ταλαιπωρίαις ὑμῶν ταῖς ἐπερχομέναις...» Οἱ ἕδιοι πολιτικοί, δημοσιολόγοι, οἰκονομολόγοι, τραπεζίται, ἐπιστήμονες, τονίζουν τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ ἐπικρατήσῃ τελικῶς εἰς τὸν κόσμον ἡ Εἰρήνη, κήρυγμα καὶ αὐτὸς βασικώτατον τοῦ Χριστιανισμοῦ. Δὲν γνωρίζω ἀν ἐπὶ τῶν ἥμερῶν μας θὰ συντελεσθῇ πλήρως ἡ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΕΙΑΣ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ

Ε. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ
ΙΟΑΝΝΙΔΗΣ

στροφή ποὺ τώρα μόλις ἀρχίζει νὰ διαγράφεται, ἀν ἡ Ἀνθρωπότης θὰ προσανατολισθῇ τελειωτικῶς πρὸς τὸ πραγματικὸν πνεῦμα τῆς Χριστιανικῆς Διδασκαλίας «πρὸν παρέλθη ἡ γενεὰ αὕτη». Πάντως νομίζω ὅτι οἱ ἀνθρωποι εἰσέρχονται εἰς τὴν ὁδὸν ἡ ὅποια θὰ τοὺς ὅδηγήσῃ εἰς τὸν Θεόν, ποὺ εἶναι Ἀγάπη σώζουσα ἐν τῇ Ἑκκλησίᾳ, εἰς τὴν Ἀλήθειαν καὶ τὴν Χάριν ποὺ μόνον κοντὰ εἰς τὸν Χριστὸν εἰμποροῦν νὰ εῦρουν.

Καὶ ἀν γίνη ἔνας ἀκόμη πόλεμος μὲν ἀφαντάστως φρικτὰ ἀποτελέσματα, πάλιν δὲν πιστεύω ὅτι θὰ εἶναι ἴκανὸς ν' ἀνακόψῃ τὴν πορείαν τῆς Ἀνθρωπότητος πρὸς τὴν τελειωτικήν της κατεύθυνσιν. Θὰ συντελέσῃ μόνον εἰς τὸ νὰ ἐργασθοῦν ὅσοι ἀνθρωποι ἐπιζήσουν, εἰλικρινῶς διὰ τὴν ταχυτέραν ἐπάνοδον τῆς Ἀνθρωπότητος εἰς τὸ ἄληθινὸν χριστιανικὸν πνεῦμα. «Οσοι ὅμως ἔζησαμε τὴν φρίκην τοῦ τελευταίου πολέμου πρέπει νὰ εὐχόμεθα —καὶ τὸ εὐχόμεθα ὅλοιψύχως— νὰ συντελεσθῇ ἡ ἐπάνοδος αὐτὴ ἡ χωρὶς νέαν φρικτοτέραν αἵματοχυσίαν».

1. Ἐγράφοντο καὶ τ' ἀνωτέρῳ κατὰ τὸ 1934. Σήμερον (1938) ὅπότε ἔκτυποῦται τὸ παρὸν βιβλίον, φρονῷ ὅτι δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι ἡ τρομακτικὴ παγκόσμιος σύρραξις ποὺ ἐφάνη τοσας φροὰς ἐπικειμένη, κατὰ τὸ παρελθόν ἔτος καὶ εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος, δὲν ἐξεδηλώθη διότι εἰς τὴν κρίσιμον στιγμὴν ἥκούετο πάντοτε μία φωνὴ σωφροσύνης. Τὴν μίαν φορὰν δ' Ἀμερικανὸς Πρόεδρος Ρούζβελτ ἐβράσαντορωνοῦσεν (ἀρχαῖ 1937) ὅτι «χωρὶς τὴν πρὸς τὸ Εὐαγγέλιον πίστιν κανὲν ἀπὸ τὰ σημερινὰ κοινωνικὰ προβλήματα δὲν εἰμπορεῖ νὰ λυθῇ καὶ κανεὶς λαὸς δὲν εἰμπορεῖ νὰ εὐημερήσῃ». Λλην φορὰν δ' Ἰσραηλίτης Πρωθυπουργὸς τῆς Γαλλίας ἐτόνιζε (δηλώσεις τοῦ κ. Μπλούμ πρὸς τὸ δημιοτιογραφικὸν ὄργανον τῶν Γάλλων Δομινικανῶν, Μάρτιος 1937) ὅτι προσπαθεῖ νὰ ἐμπνέεται ἀπὸ τὰς ἴδιας ἀρχὰς αἱ δποῖαι ἀποτελοῦν τὴν βάσιν τοῦ κοινωνικοῦ προγράμματος τῆς Χριστιανικῆς Ἑκκλησίας. Προσπαθεῖ, ἄλλο ζήτημα ἀν τὸ ἐπιτυγχάνῃ ἡ δχι.. Μᾶς ἐνδιαφέρει μόνον ὅτι αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην νὰ ὑπογραμμίσῃ τὴν προσπάθειάν του. Ο πανίσχυρος Καγκελλάριος Χίτλερ δὲν πάνει νὰ ἐπικαλῆται τὴν ἀντίληψιν τοῦ «Παντοδυνάμου Θεοῦ» καὶ τῆς «Προνοίας» Του, οἱ μεγάλοι πράγματι πολιτικοὶ οἱ ιθύνοντες τὰς τύχας τοῦ μεγάλου ἀγγλικοῦ Λαοῦ διὰ τὴν εἰρήνην καὶ ἐργάζονται δι' αὐτὴν μὲν ἀντίληψιν ὑγιῶς Χριστιανικήν.

Ο Χριστιανισμὸς ἔδωκεν—Ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ νὰ ἐπαναλάβω ἐδῶ διεγραφα εἰς τὸ «Ἐθνος» τῆς 17 Απριλίου 1938—ἀκόμη μίαν φορὰν ἐξετάσεις ἀν ἐπιτρέπεται αὐτὴ ἡ ἐκφρασις. Καὶ ἐξέρχεται τὴν στιγμὴν αὐτὴν ἀκόμη μίαν φορὰν Θριαμβευτής, γιὰ νὰ ὅδηγήσῃ ἀκόμη μίαν φορὰν εἰς τὴν σωτηρίαν τὸν παραπαίοντα κόσμον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

Ο ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ

‘Ο «Υἱὸς τοῦ Ἀνθρώπου» καὶ τὸ κήρυγμά Τοῦ. Οἱ ἀρνηταὶ τοῦ Χριστοῦ. Οἱ ψεύται καὶ ὁ Θεός. ‘Ο Ἰησοῦς ὡς ὑπαρκτὴ ιστορικὴ προσωπικότης. Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. ‘Ο Χριστὸς συγκρινόμενος μὲ τοὺς λοιποὺς ἴδρυτας θρησκειῶν. ‘Η θέσις ἐνδεῖ ἐκάστου ἐντὸς τῆς θρησκείας ποὺ ἐκήρυξεν. ‘Η Ἀνάστασις τοῦ Κυρίου ἀποδεικνυομένη ὡς πραγματικόν, ιστορικόν, γεγονός..

Σπουδώς ή Χριστολογία, ή περὶ Χριστοῦ δηλαδὴ ἐπιστημονικὴ συζήτησις, ὑπῆρξε τόσον ζωηρὸν ὕστον τὰ τελευταῖα αὐτὰ χρόνια. ‘Ο λόγος εἶναι εὐνόητος. ‘Οπως ἔπειτ’ ἀπὸ κάθε πόλεμου καὶ ἀπὸ κάθε ἀνατροπῆς, ἔτσι καὶ μετὰ τὸν μεγάλον πόλεμον τοῦ 1914—18 ἦρχισε—διὰ τὰ ἀτομα καὶ διὰ τὰ κράτη—μία περίοδος ὑλισμοῦ ἦ, διὰ τὸ ἀκριβέστερον, ἐγωῖσμοῦ. Συνθίζομε νὰ λέμε ὅτι ὁ πόλεμος αὐτὸς ὑπῆρξεν ὁ μεγαλείτερος ἀπὸ ὅσους ἔγιναν ἕως τώρα, ὅτι παρομοία συμφορὰ δὲν ἔνεσκηψε ποτὲ ἄλλοτε εἰς τὴν ἀνθρωπότητα καὶ τὰ παρόμοια. ‘Όλα αὐτὰ εἶνε ἀληθινὰ μέχρις ἐνὸς δρίου. Διότι καὶ ἄλλοτε ἔγιναν πολυετεῖς πόλεμοι καὶ ἄλλοτε ἡ ‘Ανθρωπότης ἐδοκίμασε δεινὰς συμφορὰς καὶ ἄλλοτε ἐνομίσθη—ὅπως νομίζεται ἀπὸ μερικοὺς τώρα—ὅτι «πάει πειὰ ἐτελείωσε» ἐπῆλθε «ἡ συντέλεια τῶν αἰώνων», τὸ τέλος τοῦ κόσμου. ‘Η διαφορὰ μεταξὺ τῶν προηγόυμένων συμφορῶν καὶ τῆς τωρινῆς εἶνε ὅτι σήμερον δὲν ὑπάρχουν τμῆματα τῆς γῆς ἀγνωστα ἢ ἀπολίτιστα, ἐπομένως ἡ σημερινὴ Οἰκουμένη εἶναι ἡ πραγματικὴ Οἰκουμένη, δλη ἡ σφαῖρα, δλόκληρος διπλανήτης τῆς Γῆς, καὶ ὅχι ἡ Οἰκουμένη τῆς ἐποχῆς λ. χ. τοῦ Καίσαρος Αὐγούστου—τῆς ἐποχῆς τῆς γέννήσεως τοῦ Χριστοῦ—τῆς δποίας τὰ ὅρια ἥσαν πολὺ στενὰ ἐν συγκρίσει μὲ τὰ σημερινὰ οἰκουμενικὰ ὅρια. ‘Ηρχισε λοιπὸν μετὰ τὸν πόλεμον ἦ περίοδος τοῦ ὑλισμοῦ καὶ τοῦ ἐγωῖσμοῦ. Εὔκολα κέρδη, πολλαπλα-
λαῖκὴ ‘Απολογητικὴ

σιασμὸς τὸν ἀναγκῶν, ἀξίωσις τῶν ἀνθρώπων νὰ ἀπολαμβάνουν ἐξ Ἰσου ὅλοι τὰ ἀγαθὰ τῆς ζωῆς, ἀγὼν τάξεων, ἀνατροπὴ καθεστώτων, κυριαρχία τῆς μηχανικῆς δυνάμεως, θεοποίησις τῆς θλητοῦ. Σκοπὸς τῆς ζωῆς τὸ πῶς νὰ ζήσωμε καλλίτερα, πῶς οὐδὲ ἀπολιμύσωμε περισσότερον. Τὸ χριστιανικὸν κήρυγμα «οὐκ ἔνι διοῦλος οὐδὲ ἐλεύθερος οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θῆλυ» ἐφηρμόσθη ἐπὶ τοῦ καθαρῶς ὑλιστικοῦ ἐπιπέδου. "Οἱοι τὰ ἴδια δικαιώματα, ὅλοι νὰ ζήσωμε καλά. Χαῖρε κέρδος. Κέρδος. Ἰσον ἀπόλαυσις, δπως ἔλεγαν οἱ κάτοικοι τῆς Πομπηίας τὰς τελευταίας ἡμέρας τῆς ζωῆς των. Λιὰ ν' ἀποκτήσωμεν τὸ κέρδος ἐθεωρήσαμεν καθε μέσον καλόν. Οἱ πλούσιοι ἔθεσαν μόνον σκοπὸν τῆς ζωῆς των τὸ πῶς ν' αὐξήσουν καὶ περιφρουρήσουν τὸν πλοῦτον των, οἱ πτωχοὶ πῶς νὰ γίνουν καὶ αὗτοὶ πλούσιοι μὲ κάθε μέσον, θεμιτὸν καὶ ἀθέμιτον, ἴδιως ἀθέμιτον, διότι αὗτὸς εἶναι περισσότερον εὔκολον. Ἐπῆλθε τὸ ἀποτέλεσμα ποὺ ἔπειρμεναν ὅσοι ἦξευραν τὶ συνέβη εἰς ἄλλας ἐποχὰς εἰς παρομοίας περιπτώσεις. Τὸ πῦρ καὶ τὸ θεῖον ποὺ ἔπεισαν εἰς τὰ Σόδομα καὶ Γόμορα, ή σύγχυσις τῶν γλωσσῶν ποὺ ἔγινεν εἰς τὴν Βαβέλ, ή τέφρα καὶ ή λάβα ποὺ ἐκάλυψαν τὴν Πομπηίαν ἔπειτα ἀπὸ τὸν μεγάλον σεισμόν, ὅλα αὐτὰ ἔπεισαν μαζεμένα εἰς τὰς κεφαλάς μας. Σύγχυσις γνωμῶν ἀσυγκρίτως μεγαλειτέρα καὶ μὲ ἀποτελέσματα ἀσυγκρίτως χειρότερα ἀπὸ ἔκεινα ποὺ εἶχεν ή σύγχυσις τῶν γλωσσῶν εἰς τὴν Βαβέλ. Ἡθικοὶ σεισμοί, κοινωνικοὶ συγκλονισμοὶ μὲ ἀνατροπὰς αἵ δποῖαι ἔχουν καταστρεπτικὰ ἀποτελέσματα δι' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ὅχι διὰ τοὺς κατοίκους μιᾶς μόνης περιωρισμένης περιοχῆς. Διαπίστωσις τῆς παταγώδους ἀποτυχίας καὶ τῆς ὀλευθρίας ἐπιρροῆς τῶν ὑλιστικῶν, τῶν ἔγωγεςτικῶν, θεωριῶν.

Τὸ ἀληθινὸν χριστιανικὸν Κήρυγμα

Ἔνας πλοῦτος ἄλλα μὲ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι θὰ χρησιμοποιηταὶ ὡς κοινωνικὸν λειτουργημα. Δικαίως δὲ καθε μέσον ἐπιδιώκει νὰ ζήσῃ ἀνετώτερα, ἄλλα τὴν ἀνεστιν αὐτὴν ἡμπορεῖ νὰ τὴν ἀπο-

"Ἡρχισαν τότε—κιτὰ τὰ τελευταιάτα μόλις χρόνια—ν' ἀκούωνται ἄλλου εἴδους κηρύγματα: Μάλιστα, καλὸς εἶνε

κτήσῃ μόνον μὲ μακράν, τιμίαν ἔργασίαν. Δικαίωμα δὲν ἡ ισότης ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ—ἀλλὰ ἀπαραίτητος προϋπόθεσίς της εἶνε ἡ πειθαρχία. "Οχι μόνον κανεὶς ἄνθρωπος, ἀλλὰ καὶ κανεὶς λαὸς δὲν εἰμπορεῖ νὰ ζήσῃ ἀπομεμονωμένος. Δὲν ἥμπορεῖτε νὰ ζήσετε ήσυχοι καὶ εὐτυχισμένοι δταν οἱ γείτονές σας εἶνε ἀνήσυχοι καὶ δυστυχεῖς. Συσσωρεύετε δσον χρυσὸν θέλετε εἰς τὰ θησαυροφυλάκια τῶν Τραπεζῶν σας, εἰς φάρδους ἢ εἰς νομίσματα, μέσα σὲ σακκουλάκια ἢ εἰς κιβώτια. "Ο πλοῦτος ὑμῶν σὲ σηπε καὶ τὰ ἴματα ὑμῶν σητόβρωτα γέγονεν, δχρυσὸς ὑμῶν καὶ δραγυρος κατίωται καὶ φάγεται τὰς σάφας ὑμῶν ὡς πῦρ (Καθολικὴ ἐπιστολὴ Ἰακώβου) ἐὰν δὲν ἀποφασίσετε νὰ χοησιμοποιήσετε τὰ εἰς χρυσὸν ἀποθέματά σας διὰ νὰ βοηθήσετε ἐκείνους ποὺ δυστυχοῦν. «Ἐὰν δὲν κατορθώσουν νὰ συνεννοηθοῦν αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις διὰ νὰ βοηθήσουν τὰ μικρὰ πτωχὰ κράτη, θὰ εἶναι μαῦρον τὸ μέλλον τοῦ κόσμου». Μὲ δύο λόγια: πρέπει νὰ καταλάβωμε δτι δὲν ζοῦμε ζωὴν μόνον ὑλικὴν δπως τὰ ζῷα, ἀλλὰ ἔχομεν ἀνάγκην πρωτίστως νὰ ζήσωμε ζωὴν ἡθικῆν, πνευματικῆν.

Τέτοιου εἴδους κηρύγματα ἀκούονται συχνὰ ἀπὸ τριετίας καὶ συνεχῶς ἀπὸ ἔξαμήνου δχι ἀπὸ τοὺς ἀμβωνας τῶν ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ ἀπὸ τὰ βῆματα τῶν Βουλῶν, τῶν Γερουσιῶν καὶ τῶν διεθνῶν Διασκέψεων.

Ἔλθε λοιπὸν εἰς δλους ἡ φυσική, ἡ πολὺ λογική, σκέψις: Αὗτὰ δλα ποὺ μᾶς λέτε, τὰ εἶπε πρὸ δύο χιλιάδων χρόνων ἔνας ταπεινὸς ξυλουργὸς τῆς Γαλιλαίας, δ ὅποιος ἐθανατώθη ὡς ἐπαναστάτης καὶ ἐθεωρήθη ἀπὸ πολλοὺς ὡς ἰδεολόγος, ἀπὸ μερικοὺς ἀγύρτης, ἀπὸ ἄλλους ἐπινόημα φαντασίας καὶ ἀπὸ τοὺς περισσοτέρους, ἀπὸ δλους τοὺς ἀνθρώπους τῆς καλῆς θελήσεως, ὡς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Θεός. Προφανῶς λοιπὸν οἱ τελευταῖοι, οἱ ἄνθρωποι τῆς καλῆς θελήσεως, ἔχουν δίκαιον ἀφοῦ σήμερα, ἐπειτα ἀπὸ δύο χιλιάδες χρόνια, ἐπειτα ἀπὸ τέτοιαν ἀνατροπὴν καὶ τόσην καταστροφήν, ἐπειτ ἀπὸ τὴν ἐφαρμογὴν τόσων νέων θεωριῶν ποὺ ἀποτυγχάνουν παταγωδῶς]η μία κατόπιν τῆς ἀλλης. Ξαναγυρίζομε στὸ κήρυγμά Του καὶ τὸ βρίσκομε τόσον δροσεοῦ.

τόσον ἐπίκαιρον, τόσον προσαρμοζόμενον εἰς τὰς σημερινάς μας ἐπιγούσας ἀνάγκας, ώς ἂν δὲ Ἰησοῦς ἔκεινος δὲν εἶχε ζήσῃ εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Καίσαρος Αὐγούστου ἀλλὰ ἔζοῦσε εἰς τὴν σημερινὴν ἐποχὴν τῶν ἀσυρμάτων, τῶν ἀεροπλάνων, τῶν μεγάλων κοινωνικῶν ἀνατροπῶν καὶ τῶν πρωτοφανῶν συμφορῶν.

Ἐνα τέτοιο κήρυγμα ἐκ τὸς χρόνου, πάντοτε νέον καὶ ἐπίκαιρον, πάντοτε προσαρμοζόμενον εἰς τὰς ἀνάγκας τῶν ἀνθρώπων καὶ ἀποδεικνύμενον μόνον ἵκανὸν νὰ τὰς θεραπεύσῃ, δὲν εἶνε προφανῶς κήρυγμα ἀνθρώπου, εἶνε δοξισμένως, ἀναμφισβητήτως, κήρυγμα Θεοῦ.

Ἡ Χριστολογικὴ συζήτησις

⁷ Απὸ δος εἴπαμε ἀνωτέρῳ ἀντιλαμβάνεται ὁ καθένας διὰ ποῖον λόγον ἡ ἐπιστημονικὴ συζήτησις περὶ Χριστοῦ καὶ εἰδικώτερον περὶ Θρησκείας ἔχει ἐνταθῆ τόσον πολὺ τώρα τελευταίως. Οἱ ἀνθρώποι ζητοῦν καὶ σήμερα, ὅπως ἐξήτησαν τόσας ἀλλας φορὰς εἰς τὴν ἴστορίαν τῆς Ἀνθρωπότητος, τὴν ἀπολύτρωσιν. Καὶ καταλήγουν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι εἶνε ἀδύνατον νὰ τὴν εῦρουν, εἶνε ἀδύνατον νὰ ἔξελθουν ἀπὸ τὸ σημερινὸν μεταπολεμικὸν ἀδιέξοδον, ἂν δὲν ἀναγείρουν πάλιν τὸὺς ἐσωτερικοὺς βωμοὺς τοὺς διποίους ἐγκρέμισαν. ⁸ Αν δὲν ξαναθυμηθοῦν ὅτι δὲν εἶνε μόνον ζῷα μὲ οὐλικὰς ἀνάγκας, ἀλλὰ εἶνε καὶ ηθικὰ ὅντα μὲ ἀνάγκας πνευματικάς.

Ἐκυκλοφόρησε προσφάτως ἕνα νέον σύγγραμμα τοῦ μεγάλου φιλοσόφου ⁹ Ερρίκου Μπέρξον περὶ τῶν πηγῶν τῆς ηθικῆς καὶ τῆς Θρησκείας. Τὸ τελευταῖον του κεφάλαιον εἶνε ἀφιερωμένον εἰς τὸ μέλλον τῆς Ἀνθρωπότητος. Καὶ λέγει ὅτι : «¹⁰ Η μηχανικὴ δὲν θὰ ἐπανεύρῃ τὴν ἀληθινήν της κατεύθυνσιν, δὲν θὰ παράσχῃ ὑπηρεσίας ἀναλόγους πρὸς τὴν δύναμίν της, ἂν ή ¹¹ Ἀνθρωπότης τὴν διποίαν τὰ σημερινὰ μηχανικὰ μέσα ὑποχρεώνουν νὰ μένῃ σκυμμένη πρὸς τὴν γῆν δὲν ἀνορθωθῇ καὶ δὲν κυττάξῃ πάλιν ὑψηλὰ πρὸς τὸν οὐρανόν». Ποία εἶνε ή δύναμις ή ἵκανη νὰ κάμῃ τὸν ἀνθρώπον νὰ στραφῇ πάλιν πρὸς τὸν οὐρανόν; ¹² Η ἀγάπη. ¹³ Οχι δμως ή συνηθισμένη, ή περιωρισμένη ὁγάπη :

πρὸς ἔνα ἄτομον ἢ πρὸς ὠρισμένα ἄτομα, ἀλλὰ «ἡ ἀγάπη τοῦ θεωροῦ καὶ τοῦ Ἅγίου, ποὺ δὲν γνωρίζει δοια, ἢ μόνη ἀληθινὴ ἀγάπη ποὺ ἐνώνει τὸν ἀνθρώπον μὲ τὸ ἔργον τῆς Δημιουργίας. Ὁ Θεὸς μᾶς χρειάζεται διὰ νὰ μᾶς ἀγαπᾷ. Καὶ ἡ δημιουργία εἶνε μία ἀπασχόλησις τοῦ Θεοῦ διὰ νὰ δημιουργήσῃ δημιουργούς, νὰ φέρῃ κοντά Του ὅντα ἀξια τῆς ἀγάπης Του».

Τὰ ἔργα τοῦ Ἑρρίκου Μπέρξεων ἔχουν ὡς γνωστόν, ἀναγραφῇ εἰς τὸν μαυροπίνακα τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας. Ἀλλὰ εἶνε ζήτημα ἀν κανεὶς ἀπὸ τοὺς λεγομένους «θεῖστας» ὥμιλησε διὰ τὸν Θεὸν καλλίτερα ἀπὸ τὸν Μπέρξεων, ὅπως εἶνε ζήτημα ἀν κανεὶς ἀπὸ τοὺς πιστοτέρους συγχρόνους χριστιανοὺς ὥμιλησε διὰ τὸν Χριστὸν μὲ περισσοτέραν ἀγάπην καὶ ἔζωντάνευσε τὸ κήρυγμά Του περισσότερον ἀπὸ τὸν «ἀπιστον» Ρενάν.

Εἰς τὸ ἴδιον πρόσφατον σύγγραμμά του δι μεγάλος Γάλλος φριλόσοφος ἔξηγεῖ ὅτι διὰ τὴν ἐπιστήμην δι ανθρώπος ὡς ἄτομον δὲν εἶνε παρὰ παιγνίδι ἐνδες ἀδιαφόρου μηχανισμοῦ, ἐνῷ ἀντιθέτως κάθε ἀνθρώπος ἀγωνίζεται ν' ἀποκτήσῃ τὴν βεβαιότητα ὅτι μέσα εἰς τὴν θαυμαστὴν τάξιν καὶ ἀλληλουχίαν τοῦ Σύμπαντος ὑπάρχει κάποια πρόθεσις ποὺ ἀπευθύνεται εἰδικῶς πρὸς αὐτόν. Φθάνομεν ἔτσι εἰς τὴν ἴδεαν τοῦ «προσωπικοῦ» Θεοῦ, τὴν φωνὴν τοῦ ὅποιου ἤκουσεν δι Πασχὰλ ν' ἀπαντᾷ εἰς τὰ ἀνήσυχα ἔρωτήματά του καὶ νὰ τοῦ λέει: «Σ' ἐσυλλογίσθηκα τὴν ὥρα τῆς ἀγωνίας μου, ἔχυσα γιὰ σένα μερικὲς σταγόνες ἀπὸ τὸ Αἷμα μου». Ποῖος ἄλλος εἰμπορεῖ νὰ εἶνε δ Θεὸς αὐτὸς ἀν δχι δ Χριστός, δ Υἱὸς τοῦ Ἅνθρωπου; (Θὰ μᾶς δοθῇ εὐκαιρία μετ' ὀλίγον νὰ ἔργησωμεν διατὶ ἐνῷ εἶναι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ αὐτοκαλεῖται υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου). Καὶ ποῖα μεγαλειτέρα παρηγορία διὰ τὸν ἀνθρώπον ποὺ πάσχει διὰ τὸν ἀνθρώπον ποὺ πονεῖ ἀπὸ τὸ νὰ συλλογίζεται ὅτι ἔτσι ἔπαθεν, ἔτσι ἔπόνεσε καὶ δ Θεός, ἀλλ' ὅτι δ πόνος τελειώνει κάποτε καὶ ἔρχεται ἔπειτα ἡ ἀμοιβή, ἡ ἀνταπόδοσις: ὅτι ἔπειτα ἀπὸ τὸν σταυρὸν τοῦ Γολγαθᾶ ἔρχεται τὸ θαῦμα τῆς Ἀναστάσεως: Ἐδῶ εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, ἀκούονται αἱ φωναὶ μερικῶν ὁπαδῶν τῆς θεωρίας τῆς σκοπιμότητος:

—Πράγματι, εἶνε πολὺ γλυκειὰ ἡ παρηγορία. Ἀφῆστε τοὺς ἀνθρώπους νὰ κοιμοῦνται βλέποντες αὐτὸ τὸ ὄραῖον ὅνειρον.

Καὶ μερικοὶ ἄλλοι, δπαδοὶ τῆς ἴδιας θεωρίας, προσθέτουν τρομαγμένοι :

—*Άλλοίμονό τους καὶ ἄλλοίμονό σας ἀν τοὺς ἔχπνήστε.*

“Ε, λοιπόν, όχι! Δὲν εἴνε ὅνειρον ἀλλὰ προαγματικό της.³ Η Ἐκκλησία τὸ δογματίζει ἀπὸ εἴκοσιν ἥδη αἰώνων.⁴ Αφοῦ ὅμως ἡ ἐπιστήμη—ῶρισμένη τούλαχιστον ἐπιστήμη—ἔπιμένει νὰ ἔξετάζῃ τὸν Θεὸν μέσα εἰς τὸ σωληνάριον τοῦ ἐργαστηρίου, ἀφοῦ προκαλεῖ τρόπον τινὰ τὴν Ἐκκλησίαν, ἡ τελευταῖα αὐτὴ δέχεται—ἔχει δεχθῆ πρὸ πολλοῦ—τὴν πρόκλησιν. Ορίστε, κύριοι, εἰς τὴν καθαρῶς ἐπιστημονικὴν συζήτησιν : Ἐλάτε νὰ σᾶς ἀποδείξω—λέγει ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ—μὲ τὰ ἴδια σας ἐπιστημονικὰ ἐπιχειρήματα, δτὶ δὲν κηρύττω μίαν «ῶραίαν χοήσιμον πλάνην» ἀλλὰ μίαν μεγάλην, ἀναμφισβήτητην, ἀλητικήν πίστεως, ἀν είσθε ἀληθινοὶ ἐπιστήμονες, θ³ ἀναγκασθῆτε νὰ ἐπαναλάβετε τὴν ὅμολογίαν τοῦ Θωμᾶ καὶ νὰ πῆτε καὶ σεῖς διὰ τὸν Ἰησοῦν : «Ο Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου».

Ο κ. Μωρίς Γκογκέλ, ἐκ τῶν διευθυντῶν τῆς παρισινῆς «Σχολῆς ἀνωτέρων σπουδῶν» ἔξέδωκε καὶ αὐτὸς ἓνα «Βίον τοῦ Ἰησοῦ». Εἶνε ἐν ἀπὸ τὰ βιβλία ἐκεῖνα ποὺ «ζητοῦν νὰ εὔρουν τὸν Θεὸν μὲ τὸ μικροσκόπιον, τὸν ἔξετάζουν μέσα εἰς τὸ ἐργαστηριακὸν σωληνάριον»—«Ως διευθυντὴς σχολῆς ἀνωτέρων σπουδῶν, ὁ συγγραφεύς, ἔρευναὶ λεπτομερῶς ὅλα τὰ κείμενα ἓνα πρὸς ἓνα καὶ ἀναγκάζεται, ὡς εὔσυνείδητος ἀνθρώπος νὰ παραδεχθῇ τὴν ἴστορικὴν ἀκρίβειαν τῶν περισσοτέρων καὶ κυριωτέρων. Πρὸν ὅμως ὅμιλήσωμεν διὰ τοὺς παραδεχομένους τὴν ὑπαρξίαν τοῦ Χριστοῦ ὡς ἴστορικον προσώπου πρέπει νὰ δοῦμε πᾶς ἀποστομώνονται ὅσοι τὴν ἀρνοῦνται.

“Υπενθυμίσαμεν ἀνωτέρω δτὶ ἡ Ἐκκλησία ἔδέχθη πρὸ πολλοῦ τὴν πρόκλησιν τῆς ἐπιστήμης—μιᾶς μερίδος διὰ τὴν ἀκρίβειαν τῆς ἐπιστήμης—καὶ μὲ τὰ σύγχρονα ἐπιστημονικὰ μέσα ἀποδεικνύει τὴν ἴστορικὴν ἀκρίβειαν τῶν Εὐαγγελίων καὶ τὴν Θεό-

τητα τοῦ Ἰησοῦ. Οἱ σύγχρονοι «ἀπολογηταὶ» τοῦ Χριστιανισμοῦ πρέπει, φυσικά, νὰ εἶνε πρὸ παντὸς ἄλλου ἐπιστημονικῶς κατηρισμένοι καὶ νὰ γνωρίζουν κακὰ τὰς θεωρίας τῶν ἀντιπάλων των. Τέτοιους μεγάλους ἐπιστήμονας ἀπολογητὰς ἔχει ὅχι δλίγευς ἡ Ἀνατολικὴ Ὁρθόδοξη Εκκλησία καὶ ἐπὶ κεφαλῆς των εἶνε, κατὰ τὴν γενικὴν διμολογίαν, ὁ μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν κ. Χουσόστομος. Ἡ Ρωμαϊκὴ ἐξ ἄλλου Ἐκκλησία ἔχει δογανώση τὸ ἐπιστημονικὸν κήρυγμα ἀπὸ τοῦ ἀμβωνος δοισμένων Ναῶν, ἵδιως δμως ἀπὸ τοῦ ἀμβωνος τοῦ καθεδρικοῦ Ναοῦ τῆς Παναγίας τῶν Παρισίων. Τὸ Παρίσι θεωρεῖται—καὶ εἶναι—αἱ σύγχρονοι Ἀθηναὶ ἀλλὰ καὶ ἡ σύγχρονος Κόρινθος καὶ ἡ σύγχρονος Βαβυλὼν. Ἐκεῖ θὰ βρῇ κανεὶς δ.τι ἀνυψώνει τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἀλλὰ καὶ δ.τι τὸ καταρρίπτει καὶ τὸ ταπεινώνει. Τὸ παριστένον χρῆσμα ἐπιδιώκουν δλαι αἱ σύγχρονοι ἐκδηλώσεις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Μαζῇ μὲ τὰς ἄλλας καὶ αἱ ἐκδηλώσεις τοῦ ὑλισμοῦ, τοῦ ἐγωῖσμοῦ, τῆς ἀπιστίας. Εἶναι ἀρκετὰ δεῖγματα νὰ χαρακτηρίζῃ κανεὶς τὸν ὑλισμὸν ὡς πνευματικὴν ἐκδηλωσιν ἀλλὰ διὰ νὰ γίνωμεν νοιτοὶ ἔτσι πρέπει νὰ τὸν παρουσιάσωμεν.

Συγχρονισμένη ἀπολογητικὴ Εἰς τὸ Παρίσι λοιπὸν ἐπιστήμονες θεολόγοι, ἴστοροι καὶ φιλόσοφοι (ὅ καθένας των καὶ μὲ τὰς τρεῖς αὐτὰς ἰδιότητας) ἐπιστήμονες πρωτίστως Χριστιανοὶ δηλαδὴ ἐμπνευσμένοι ἀπὸ τὴν χάριν Ἐκείνου εἰς τὸν Ὁποῖον εἴλικρινῶς πιστεύουν ὅπως οἱ πατέρες Ζανβιέ καὶ Σανσόν τὰ περασμένα χρόνια καὶ ὁ πατὴρ Πινάρ ντε λά Μπούλα ἀπὸ τριετίας', ἐκ λαϊκεύοντος ἀπὸ τοῦ ἀμβωνος τῆς «Νότρ—Ντάμ» τὰς θεωρίας τοῦ ὑλισμοῦ καὶ τῆς ἀπιστίας καὶ συνάμα ἀποδεινύουν τὸ ἀστήρικτον τῶν θεωριῶν αὐτῶν. Πρόκειται περὶ κηρυγμάτων—διαλέξεων τὰς ὅποιας παρακολουθοῦν ὑπουργοί, πρεσβευταί, ἀκαδημαϊκοί, καρδινάλιοι, μέλη τοῦ Ἰνστιτούτου, πιστοί καὶ ἀπιστοί, ὅσον δηλαδὴ πλῆθος εἰμπορεῖ νὰ χωρέσῃ εἰς τὸν μεγάλον ἔκεινον

Ναόν. Παρέστην πρὸ τοιετίας εἰς δύο ἀπὸ τὰς διαλέξεις τοῦ πατρὸς Πινάρ ντὲ λὰ Μπουλαῖ. Ὡμιλοῦσε ἐμπρὸς εἰς τὸ μικρόφωνον εἰς τρόπον ὥστε νὰ εἰμποροῦν νὰ παρακολουθοῦν τὴν διάλεξιν—
 κήθυγμα δκαι αἱ ἑκατοντάδες χιλιάδων τῶν Γάλλων ποὺ εἶναι
 κάτοχοι οαδιοφώνων. Καὶ σύχνα, συχνότατα, ἀπετείνετο εἰς τοὺς
 ἀφανεῖς αὐτοὺς ἄκρουτάς του, πρὸς ἔκείνους ποὺ ἥκουαν τὴν
 φωνὴν του «ἐπάνω ἀπὸ θαλάσσας καὶ βουνά». Αἱ διαλέξεις
 αὐταὶ κινοῦν γρηγορεῖταν ἐνδιαφέρον καὶ πολλαὶ παριστιναὶ ἐφη-
 μερίδες—ἀπὸ τοῦ «Χρόνου» μέχρι τῆς «Κομέντια»—τὰς δημοσι-
 εύουν ἐν περιλήψει καὶ τὰς σχολιάζουν ἔκτενῶς. Γίνεται δηλαδὴ
 εἰς τὸ Παρίσι αὐτὸ ποὺ δ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Χρυ-
 σόστομος ἔχει ἥδη ἀρχίση νὰ εἰσάγῃ καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας, τὸ
 συγχρονισμένον ἐπιστημονικὸν κήθυγμα πρὸς ἀπόδειξιν τῶν
 αἰσθονίων ἀληθειῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὰς δποίας καὶ μόνας
 εἰμπορεῖ δ κόσμος ν' ἀναζητήσῃ τὴν σωτηρίαν του. Τὸν Γάλλον
 ἀληθικὸν Πινάρ ντὲ λὰ Μπουλαῖ θὰ εἰμποροῦσα νὰ συγκρίνω
 κάπως μὲ τὸν ἴδικόν μας Σεβ. Παντελεήμονα Φωστίνην, τὸν
 Μητροπολίτην Καρυστίας διὰ τὸν δποῖον ἀφιέρωσεν εἰδικὸν
 ἀρμόδον δ ἀρχισυντάκτης τῆς παρισινῆς «Κομέντια» ὅταν τὸν εἶδε
 καὶ τὸν ἥκουσεν εἰς τὴν Σκῦρον, εἰς κάποιαν τελετὴν εἰς μνή-
 μην τοῦ Ἀγγλου ποιητοῦ Ροῦπερ Μπρούκ, ποὺ ἀπέθανεν κατὰ
 τὸν τελευταῖον πόλεμον εἰς τὴν 'Ελλάδα.

"Ἄς ἐπανέλθωμεν ὅμως εἰς τὸ θέμα μας. "Ἄς πάρωμε τὰς
 θεωρίας τῶν ἀντιπάλων τοῦ Χριστιανισμοῦ. "Ἄς πάρωμε πρώτην
 τὴν περισσότερον «κτυπητὴν» ἀπὸ δλας τῆς δποίας σύγχρονος
 ἐκπρόσωπος παραμένει δ ίατρὸς Π. Λ. Κουσού. Ἀναφορι-
 κῶς μὲ τὸν Ἰησοῦν—λέγει δ διαπορεπῆς αὐτὸς Χριστολόγος τῆς
 ἀρνητικῆς σχολῆς—εἶνε εὔκολον νὰ πιστεύῃ κανεὶς, δύσκολον νὰ
 μάθῃ. "Οθεν καταλίγει εἰς τὸ αὐθαιρεστότατον συμπέρασμα ὅτι
 τὸ εὔκολότερον ἀπὸ δλα εἶναι ν' ἀρνηθῇ κανεὶς τὴν ὑπαρξίαν τοῦ
 Ἰησοῦ. Κατὰ τὸν Κουσού δ Ἰησοῦς εἶναι ἀποκύημα τῆς φαντα-
 σίας ἴδιως τοῦ ἀποστόλου Παύλου. Πῶς τώρα ἔνα ἀνύπαρκτον ὕ-
 ζετω καὶ ἀμφιβόλου ὑπάρχεως πρόσωπον ἔγεινεν δ Θεὸς δκων
 τῶν πολιτισμένων ἀνθρώπων καὶ ζῆ καὶ βασιλεύει καὶ κυριαρχεῖ

μέσα σὲ δισεκατομμύρια καρδιὲς ἐπὶ εἴκοσιν αἰῶνας; τὸ πρόβλημα αὐτό, φυσικά, δὲν τὸ λύουν οἱ ἀρνηταί. Παραθέτουν μόνον σειρὰν αὐθαιρεσιῶν καὶ κακοπιστιῶν εἰς τὰ συγγράμματά των. Παραδέχονται δτὶ ἐγράφησαν πρῶται αἱ πράξεις, τῶν Ἀποστόλων καὶ αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Παύλου καὶ κατόπιν τὰ Εὐαγγέλια. Ὁμολογοῦν δτὶ ὁ Λουκᾶς ἐγράψε τὸ διμώνυμόν του Εὐαγγέλιον καὶ τὰς «Πράξεις». Τοὺς ἔφωτάτε: «πῶς συμβιβάζεται μὲ τὴν θεωρίαν σας τὸ γεγονός δτὶ ἀποκαλεῖ τὸ Εὐαγγέλιόν του «πρῶτον λόγον» δηλαδὴ διμολογεῖ δτὶ τὸ ἐγράψε ποὺν ἀπὸ τὰς Πράξεις; «Παρεμβολὴ χριστιαγῶν ἀντιγραφέων» σᾶς ἀπαντοῦν. Καὶ γενικῶς δτὶ δὲν τοὺς συμφέρει εἶνε «παρεμβολή». Παραδέχονται τὰς περισσότερας ἐπιστολὰς τοῦ Παύλου ως αὐθεντικάς, ἀρνοῦνται δμως τὴν ἴστορικὴν ἀκρίβειαν τῶν Εὐαγγελίων. Ὁ Πέτρος εἶδε τὸν Καρδιον ἐν δράματι καὶ ἦτσι τὸν εἶδαν καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι μαθηταὶ δσοι ἰσχυρίζονται—κατὰ τοὺς ἀρνητὰς—δτὶ τὸν εἶδαν. Μά, τέλος πάντων, αὐτὸ τὸ πρόσωπον τοῦ ἀνυπάρκτου Χριστοῦ πῶς τὸ ἔβλεπαν οἱ μαθηταὶ «ἐν δράματι»; Αὐτὴ—ἡ τῶν ἀρνητῶν τῆς ὑπάρξεως τοῦ Χριστοῦ—εἶναι ἡ «ψευδώνυμος γνῶσις» περὶ τῆς δποίας δμιλεῖ ὁ Παῦλος εἰς τὸ τέλος τῆς πρώτης πρὸς Τιμόθεον ἐπιστολῆς του. Παραδέχονται ως ἀκριβὲς κείμενον δποιο τοὺς συμφέρει καὶ χαρακτηρίζουν ως πλαστὸν δτὶ δὲν τοὺς συμφέρει. Μεταφράζουν κακοπίστως τὰ Ἑλληνικὰ κείμενα καὶ ἐν γένει συζητοῦν μὲ ἐμπαθῆ δσον καὶ παιδαριώδη ἐπιχειρήματα. Διὰ νὰ μὴ μακρυγοροῦμε, σημειώνομεν ἀπλῶς δτὶ οὐδεὶς σοβαρὸς ἐπιστήμων οὐδεὶς σεβόμενος τὸν ἔαυτόν του ἴστορικὸς παραδέχεται τὰς θεωρίας τῶν ἀρνητῶν. Ἀκόμη καὶ οἱ μὴ πιστεύοντες καὶ οἱ μὴ Χριστιανοὶ ἐρευνηταὶ παραδέχονται τὴν ὑπαρξίν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ως ἴστορικοῦ προσώπου καὶ τὸ ἀδιάσειστον κῦρος τῶν Εὐαγγελίων τῶν δποίων τὴν γνησιότητα μαρτυρεῖ ἡ ἀδιάκοπος ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ πρώτου αἰῶνος μακρὰ παράδοσις. Ἀλλὰ ἐκτὸς τῶν χριστιανικῶν πηγῶν ἔχομεν καὶ ἐθνικὰς καὶ ἐβραϊκὰς πηγὰς παλαιοτάτας (Τάκιτος, Πλίνιος ὁ Νεώτερος, Κέλσος, Λουκιανός, Ταλμούδ, καὶ ἄν. θέλετε καὶ

^οΙώσηπος τοῦ ὅποίου τὴν σχετικὴν μὲ τὸν ^οΙησοῦν περικοπὴν θεωρεῖ γνησίαν καὶ ὁ Ρενάγ), αἱ ὅποιαι ἀποδεικνύουν τὸν ἴστορικὴν ὑπαρξίν τοῦ ^οΙησοῦ Χριστοῦ κατὰ τρόπον ἀπολύτως ἀναμφισβήτητον.

^οΕφ' ὅσον ἀναφέρειν τὸν «συγχρονότατόν» μας Π. Λ. Κουσοὺ εἶναι περιττόν, νομίζω ν' ἀσχοληθοῦμε ἐκτενῶς μὲ τὸν Δ. Φ. Στράους καὶ τοὺς ἄλλους παλαιοτέρους ἀρνητάς. ^οΟ Δαυὶδ Φρειδερίκος Στράους (1808—1874) εἶχε δεχθῆ ν' ἀναθεωρήσῃ μερικὰς ἀπὸ τὰς ἴδεας του ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ διορισθῇ καθηγητῆς εἰς κάποιο Πανεπιστήμιον. Δὲν διωρίσθη ὅμως καὶ δὲν τὰς ἀνεθεωρησεν. Θεωρεῖ λοιπὸν τὸν ^οΙησοῦν ως δημιούργημα τῶν ^οΙουδαϊκῶν μεσσιανικῶν παραδόσεων. Τὸ κήρυγμα τοῦ ^οΙωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ καὶ ἡ συγκέντρωσις τῶν ^οΙουδαϊκῶν προσδοκιῶν γύρω ἀπὸ ἕνα θρυλικὸν πρόσωπον, ἐδημιούργησαν ἐν τέλει κάτιον συνειδητὸν καὶ παρουσίασαν ως ὑπαρκτὸν τὸ ἀνύπαρκτον. Θὰ ἔδωμεν προχωροῦντες εἰς τὸ κεφάλαιον αὐτὸν πῶς καταρρίπτεται ἡ παράδοξης θεωρία τοῦ Στράους καὶ θὰ δεῖξουμεν πόσον εἶναι ἐσφαλμένη καὶ ἡ ποιητικὴ θεωρία τοῦ Ρενάν.

•Θμιλεῖ ἡ στοιχειώδης λογική

^οἘκάμαμε νῦν τῶν Χριστιανικῶν καὶ ἐθνικῶν πιγῶν τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων ἀπὸ τὰς ὅποιας ἀποδεικνύεται, κατὰ τρόπον ἀπολύτως ἀναμφισβήτητον, ἡ ἴστορικὴ ὑπαρξία τοῦ ^οΙησοῦ. ^οΑλλὰ διὰ κάθε στοιχειωδῶς λογικὸν ἀνθρωπὸν ὑπάρχει μία ἄλλη ἀπόδειξις πολὺ περισσότερον εὐληπτος, αὐτὴ ἐδῶ : Μᾶς λέτε δτὶ μερικοὶ ἀνθρωποι, συνομολογήσαντες ἀμοιβαίαν συνδρομὴν καὶ συνελθόντες ἐπὶ τὸ αὐτό, συνέταξαν μίαν πλαστὴν ἴστορίαν καὶ ἀνεκήρυξαν Θεὸν τὸν ἀνύπαρκτον καθ' ὑμᾶς ^οΙησοῦν τὸν ὅποιον καθὼς ἰσχυρίζεσθε, εἶδε πρῶτος ὁ Πέτρος ἐν δράματι (πῶς εἶδε τὸ δράμα ἐνὸς προσώπου ποὺ οὐδέποτε ὑπῆρξε;) καὶ ἐπροπαγάνδισεν ὁ Παῦλος. ^οΑλλὰ τὶ ἐκέρδισαν οἱ ἀνθρωποι ποὺ ἐδημιούργησαν αὐτὴν τὴν ψευδῆ, δπως λέτε, ἴστοριαν; τίποτε ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ τὸν διωγμὸν καὶ τὸ μαρτύριον. Διότι τοὺς διωγμούς των καὶ τὰ μαρτύριά των τὰ δμολογεῖτε καὶ σεῖς

ἀφοῦ τὸ ἀναφέρουν οἱ βιογράφοι ὅλων τῶν μετὰ Χριστὸν καὶ μέχρι τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου Ρωμαίων αὐτοκρατόρων καὶ ὅλοι ὅσοι ἡσχολήθησαν τὴν ἐποχὴν ἐκείνην μὲ τὴν ἴστορίαν τῆς Ρώμης. Πρόκειται λοιπὸν περὶ ἀπάτης μερικῶν ἔξημμένων, μερικῶν τρελλῶν διὰ νὰ πόσμε καθαρὰ ὅτι σκέπτεσθε. Καὶ ή «ἀπάτη» αὐτὴ ἐπιλασε τόσον πολὺ ώστε ἐπὶ 1934 χρόνια τὸ ὄνομα τοῦ κατὰ τοὺς ισχυρισμούς σας ἀνυπάρκτου Χριστοῦ νὰ διέπῃ τὰς τύχας τοῦ κόσμου, δισεκατομμύρια ἀνθρώπων νὰ ἔχουν πιστεύσῃ ἐνας σήμερα τὴν διδασκαλίαν Του, εἰς αὐτὴν νὰ στηρίζεται ὅλος μᾶς ὁ πολιτισμός, αὐτὴ νὰ εἴνε ὁ ἀκρογωνιαῖος λίθος κάθισ ἀνθρωπίνης δράσεως ὅπως σεῖς οἱ ἕδιοι, οἱ ἀρνηταί, ὁμολογεῖτε. Αὐτὸ δύμως ποὺ μᾶς λέτε νὰ παραδεχθοῦμε εἴνε θαῦμα μεγαλείτερον καὶ καταπληκτικότερον ἀπὸ ὅλα τὰ θαύματα ποὺ ἀναφέρουν τὰ Εὐαγγέλια. Ἡ ἐπιτυχία μιᾶς προσπαθείας γύρω ἀπὸ ἓνα ἴστορικῶς ἀνύπαρκτον, ὅπως ισχυρίζεσθε, πρόσωπον εἴνε τὸ πιὸ καταπληκτικόν, τὸ πλέον ὑπερφυσικόν, τὸ πλέον ἀκατανόητον πρᾶγμα ποῦ εἰμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ. Καὶ ὁ ὁρθολογισμός σας ἀρνεῖται ωητῶς κάθε τι τὸ ὑπερφυσικὸν καὶ τὸ εἰς τὸν ἀνθρώπινον λογισμὸν ἀκατανόητον. Ἀρνεῖσθε νὰ παραδεχθῆτε τὸ θαῦμα λ. χ. τῶν πέντε ἀρτων καὶ θέλετε νὰ μᾶς ἀναγκάσετε νὰ παραδεχθοῦμε ἓνα θαῦμα ἑκατομμύρια φορὲς μεγαλείτερον. Ἀρνεῖσθε νὰ παραδεχθῆτε ὅτι ὁ Θεὸς εἴνε ἱκανὸς νὰ κάμη θαύματα καὶ ἐπιμένετε νὰ μᾶς πείσετε ὅτι εἰμπορεῖ νὰ γείνῃ ἓνα θαῦμα παμμέγιστον ἀπὸ τὸ Μηδὲν καὶ ἀπὸ τὴν Τύχην. Ἐχετε ἐναντίον σας τὴν στοιχειώδη λογικήν, ἥ συζήτησις μαζῇ σας δὲν εἴνε σοβαρά.

Ἐρχεται τώρα ή ἄλλη χορεία τῶν «ἐρευνητῶν», ἐκείνων οἱ δποῖοι παραδέχονται ὅτι ὁ Χριστὸς ὑπῆρξεν ὡς ἴστορικὸν πρόσωπον, παραδέχονται καὶ τὰ Εὐαγγέλια ως γνήσια ἴστορικὰ κείμενα ἄλλα ἀρνοῦνται νὰ παραδεχθοῦν τὸ Μυστήριον. Τὸ νὰ θέλῃ δύμως κανεὶς ν' ἀρνηθῇ τὸ Μυστήριον—ὅπως ἀνεπτύξαμεν ἡδη εἰς τὸ προηγούμενον κεφάλαιον—ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ νὰ θέλῃ ν' ἀρνηθῇ τὸν Θεόν. Ἀναγνωρίζεις τὸ "Απειρον; τὸ Αἰώνιον; τὸν Θεόν; κατηγορεῖς τοὺς εἰδιωλολάτρας διότι δημιουργοῦν τοὺς

θεούς των καθ' ὅμοίωσιν τῶν ἀνθρώπων; Ἐὰν ἀπαντᾶς «ναι» εἰς ὅλα αὐτά, δὲν σοῦ εἶναι ἐπιτετραμένον ν' ἀποδοίψῃς κάθε τι ποὺ ἡ διάνοιά σου δὲν εἰμπορεῖ νὰ φθάσῃ. Ἀνεκτύξαμεν ἦδη δι τοῦ μὲ τὸ νὰ θέλῃς νὰ περιορίσῃς τὴν ἴδεαν τοῦ Θεοῦ, μέσα εἰς τὰ στεγά δοια τῆς ἀνθρωπίνης σου ἀντιλήψεως δημιουργεῖς καὶ σύ, ὅπως οἱ εἰδωλολάτραι, ἔνα Θεὸν κατ' εἰκόνα καὶ ὅμοίωσίν σου, ἔνα Θεὸν «ἀνθρωπόμορφον». Καὶ τὴν στιγμὴν ποὺ ὑπάρχουν γύρω σου τόσα μυστήρια—πρῶτον ἀπ' ὅλα τὸ μυστήριον τῆς Ζωῆς καὶ τοῦ Θανάτου—πῶς δὲν ἐπιτρέπεις εἰς τὸν Θεὸν νὰ ἔχῃ καὶ Αὐτὸς τὸ μυστήριόν Του;

Ἐν τῷ ἀνωτέρῳ οἱ ὁρθολογισταὶ δίδουν τὴν ἔξης ἀπόδιντησιν :

—*Ἄσ ἀφήσωμεν κατὰ μέρος τὸ μυστήριον τοῦ Θεοῦ τὸ ὅποιον πράγματι εἶνε κάτι ποὺ δὲν εἰμπορεῖ νὰ τὸ φθάσῃ ἡ διάνοια τοῦ ἀνθρώπου. Μὴ θέλετε ὅμως νὰ ταυτίσωμεν τὸ μυστήριον τοῦ Θεοῦ μ' ἔνα νέον μυστήριον: τοῦ Χριστοῦ. Εἶναι περισσότερον εὐληπτον, εἶνε ὀλιγώτερον κοπιαστικὸν νὰ παραδεχθοῦμε τὸν Χριστὸν ὡς ἔνα ἔξαιρετικὸν ἀνθρώπον, τὸν ἔξαιρετικότερον, ἔστω, τῶν ἀνθρώπων. Μήπως θὰ παύσῃ νὰ εἶνε ὑπέροχος ἡ διδασκαλία Του; Μήπως θὰ παύσουν νὰ εἶνε δσα εἶπε διὰ τὰ ταπεινὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τὰ κοῦνα τοῦ ἄγροῦ, διὰ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἀγάπην, τὰ ωραιότερα λόγια τοῦ ἥκούσθησαν ἀπὸ στόμα ἀνθρώπου ἀπὸ τότε ποὺ ὑπάρχουν εἰς τὸν κόσμον ἀνθρώποι; Μήπως θὰ παύσῃ νὰ εἶνε πάντοτε χρήσιμον εἰς τοὺς ἀνθρώπους: τὸ κήρυγμά Του;*

Εἰς τοὺς ὅμιλοῦντας μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἀποτείνεται νέον ἔρωτημα.

—Πῶς συνέβη λοιπόν, κατὰ τὴν ἀντίληψίν σας, ὅστε νὰ ἐπιβληθῇ δ 'Ιησοῦς ὡς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Θεός;

—Μὰ μήπως—ἀπαντοῦν—εἶναι δ πρῶτος ἀνθρώπος ποὺ ἔθεοποιήθη; Ἡ μήπως δὲν ὑπάρχει πλῆθος θρησκειῶν ποὺ ἥμέλησαν νὰ ἐπιβάλουν τὴν ἐνσάρκωσιν τῶν θεῶν των; Διατέ θέλετε νὰ προσθέσετε εἰς τόσους θεοὺς ποὺ ἐνεσαρκώθησαν ἔνα ἀκόμη: τὸν Χριστόν;

·Η ·Εκκλησία δὲν φοβεῖται διόλου τὰ ἔρωτήματα αὐτά.
Εἴπαμε ὅτι προκαλεῖ τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν καὶ ἀ-
παντᾶ :

— Ἐν πρώτοις τὰ χριστιανικὰ δόγματα δὲν ὅμοιάζουν μὲ τὰ δόγματα τῶν θρησκειῶν διάτας ὅποιας ὅμιλεῖτε. Ἐκεῖνα ἡσαν διὰ τὸν πολὺν λαόν, διὰ τοὺς ἀμαθεῖς. Οὐδέποτε οἵ σοφοὶ τῆς Αἰγύπτου ἢ τῆς Ἑλλάδος ἐπίστευσαν τοὺς μύθους ποῦ ἀνεφέροντο εἰς τὸν "Οσιοὺν λ. χ. ἥ" εἰς τὸν Δία. Ἐνῷ οἵ μεγάλοι φιλόσοφοι καὶ γενικώτερα οἵ μεγάλοι ἀνθρώποι ποῦ ὑπῆρξαν πιστὰ τέκνα τῆς χριστιανικῆς Ἑκκλησίας εἶνε ἀπειράριθμοι. Θὰ τοὺς εὕρετε καὶ σήμερα εἰς ὅλα τὰ πανεπιστήμια, εἰς ὅλας τὰς Ἀκαδημίας, εἰς ὅλα τὰ ἐπιστημονικὰ Ἰνστιτούτα. Ἐπειτα, δ Ἰησοῦς Χριστὸς δὲν εἶνε κανένα θρυλικὸν πρόσωπον. Δὲν ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον εἰς ἀβεβαίαν ἐποχήν, ὅπως λ.χ. δ Βούδας Σακιαμούνι. Ο Ἰησοῦς ἔγεννήθη ἐπὶ Αὐγούστου, ἐσταυρώθη ἐπὶ Τιβερίου, ὑπῆρξε σύγχρονος τοῦ Φίλωνος τῆς Ἀλεξανδρείας, τοῦ ἴστορικοῦ Τίτου Λιβίου καὶ τοῦ Φιλοσόφου Σενέκα. Ο Βιργίλιος (ἀσχέτως πρὸς τὸ ἄν πράγματι ἐπροφήτευσε τὴν ἐκ Παρθένου γέννησίν Του) θὰ Τὸν ἔβλεπε ζως μὲ τὰ μάτια του ἂν ἔζοῦσε ὀλίγα ἀκόμη χρόνια.

‘Ο Νέρων, δ Φλάβιος Ἰώσηπος, δ Πλούταρχος, δ Τάκιτος ἀνήκουν εἰς τὴν ἀμέσως μετὰ τὸν Ἰησοῦν γενεάν. Ὁλα τὰ ἄλλα πρόσωπα ποὺ ἀναφέρονται εἰς τὰ Ἱερὰ βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης (δ Ἀννας, δ Καϊάφας, δ Γαμαλιήλ, οἱ διάφοροι Ἡρώδαι, δ Πέρντιος Πιλᾶτος, δ ἀνθύπατος Γαλλίων, δ Ἰωάννης δ Βαπτιστὴς καὶ οἱ μαθηταὶ του, δ Σίμων Πέτρος καὶ δ Ἰωάννης, δ Ἰάκωβος τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ δ Παῦλος δ ἐκ Ταρσοῦ) εἶνε πρόσωπα αὐθεντικώτατα ἱστορικά, ἀναφερόμενα διοικόρφως ἀπὸ πλῆθος ποικίλων πηγῶν.

Βρίσκετε νὰ ἔχῃ καμμίαν σχέσιν ἡ Ἰστορικὴ προσωπικότης τοῦ Ἰησοῦ ποῦ κινεῖται μέσα εἰς ἕνα ἀναμφισβήτητος Ἰστορικὸν πλαισιον μὲ τὸν Ὁρφέα, τὸν Δία, τὸν Ἀπόλλωνα, τὸν Διόνυσον, τὸν Ὅσιον, τὸν Βισνοῦ, τὸν Κοίσνα, πρόσωπα θρυλικά, κινθύ-

μενα μέσα εἰς περιβάλλον θρυλικὸν καὶ εἰς ἐποχὴν ἐπιστημονικῶς ἀποσδιόριστον;¹

Τὰ θαύματα εἶναι τικῆς ιστορικῆς προσωπικότητος κραγματικότης Η ὑπαρξίας λοιπὸν τοῦ Ἰησοῦ ὡς πραγματικής ιστορικῆς προσωπικότητος ἀποδεικνύεται μὲν ἐπιχειρήματα ἀπολύτως ἐπιστημονικὰ μὲ τὰ ἴδια ἐπιχειρήματα τῆς σχολῆς τῶν ἀρνητῶν, σχολῆς—ἐπαναλαμβάνομεν—εἰς τὴν ὅποιαν οὐτε εἴναι ας σοβαρὸς ἐπιστήμων ἀνήκει σήμερον. Μὲ ἀνάλογα ἐπιχειρήματα ἀποδεικνύεται ἡ γνησιότης καὶ ἡ ιστορικότης τῶν Εὐαγγελίων, τῶν Προάξεων τῶν Ἀποστόλων, τῶν Ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου. Μερικοὶ ἐπιμένουν ν^ο ἀμφισβητοῦν τὴν γνησιότητα μᾶς ή δύο, πάντως παραδέχονται ὡς γνησιωτάτας τὰς περισσοτέρας καὶ κυριωτέρας μ^α ἐπὶ κε-

1. Ἐλέχθη πολὺ προσφυῖς ὅτι μετὰ τὰς μεθόδους τῶν δῆθεν δύο λογιστῶν θὰ εἰμποροῦσε κανεὶς νὰ ίσχυρισθῇ καὶ νὰ ἀποδεῖξῃ (νὰ νομίσῃ δηλαδὴ ὅτι ἀποδεικνύει) ὅτι ὁ Μέγας Ναπολέοντος λ. χ. δὲν ὑπῆρξε ποτέ. Τὸ σύστημα ἄλλως τε, τῆς ἀρνήσεως τῶν πάντων ὑπῆρξε μία ἐποχὴν πολὺ «τῆς μόδας». Ἡροῦντο ὅτι ὑπῆρξεν "Ομηρος, ἥροις ὑροῦντο ὅτι ὑπῆρξεν ἡ Τροία (άκρη καὶ μετὰ τὰς ἀνασκαφὰς ποὺ ἔγιναν ἀπὸ τῶν Σλαβιανῶν) ίσχυρίσθησαν ὅτι ἡ ἐν Μαραθῶνι μάχη εἶναι θρῦλος, ἥροις ὑροῦσαν τὴν ὑπαρξίαν τοῦ Σωκράτους καὶ εἰς τὸ ὄνομά του διπλας εἰς τὰ ὄνδρα τῶν γονέων του (Σωφρονίσκος, ἐπώνυμος τῆς σωφροσύνης, Φαιναρέτη ἡ φρίνουσα τὴν ἀρετὴν) ἐστηρίχθη τὸ ἐπιχείρημα ὅτι δὲν πρόκειται περὶ προσώπου ιστορικοῦ.

"Οσοι εἶναι ἀνίκανοι νὰ δημιουργήσουν, κυττάζουν μόνον πῶς ν^ο ἀρνηθοῦν καὶ νὰ καταρρίψουν. Η εὔσυνείδητος ὅμως κριτικὴ ἔρευνα παραδέχεται ὅτι ἐφ' ὅσον ἔνα πρόσωπον ἀναφέρεται ἔστω καὶ ἀπὸ ἔνα μόνον συγγραφέα, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ στηριχθοῦμε εἰς τὸ ὅτι δὲν μᾶς εἶναι ἄλλοθεν γνωστὸν διὰ νὰ ίσχυρισθοῦμε ὅτι εἶναι ἀνύπαρκτον. (Βλ. Ἡ. Συκουτρῆ, Πλάτωνος «Συμπόσιον» ἔκδοσις Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν Ἀθῆναι 1934 σελ. 152). Η δὲ ιστορικότης τοῦ πρωτόπου τοῦ Χριστοῦ ἀποδεικνύεται ἀπὸ πλείστας πηγάς.

Εἰς μερικοὺς ἄλλους ἐφάνη παράδοξον ὅτι διὰ τὴν γένεσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ διμιλοῦν μόνον χριστιανικαὶ πηγαί. Ἐν πρώτοις—ὅς ἀναφέρεται—ὑπάρχουν καὶ πηγαὶ μὴ χριστιανικαί. Ἀλλὰ καὶ ἡ Ἑν Σαλαμῖνι ναυμαχία λ. χ. ἀναφέρεται ἀπὸ πηγὰς μόνον Ἑλληνικάς. Πρέπει, τάχα, νὰ τὴν ἀπορρίψωμεν ὡς ἀνύπαρκτον;